

შალვა ტაბატაძე
ირინა შუბითიძე

მეორე ენის სწავლისა და ათვისების თეორიები

აბსტრაქტი

წინამდებარე სტატიის მიზანია, მოკლედ მიმოიხილოს მეორე ენის სწავლისა და ათვისების თეორიები. მეორე ენის თეორია ახალი დარგია მეცნიერებაში, რომლის განვითარებაც აქტიურად დაიწყო მეოცე საუკუნის 50-იანი წლების ბოლოს. სტატიაში მეორე ენის განვითარების თეორიები სამი სამეცნიერო ტრადიციის კონტექსტში იქნება განხილული: (ა) სტრუქტურალიზმი ან აღწერითი ბიჰევიორიზმი; (ბ) რაციონალიზმი და კოგნიტივიზმი (3) კონსტრუქტივიზმი. აღნიშნული თეორიების გაცნობა და გაანალიზება საშუალებას მისცემს მასწავლებლებს, გაიაზრონ და გააანალიზონ მეორე ენის სწავლისა და ათვისების თეორიები, პრაქტიკული საქმიანობის საფუძველზე გაიაზრონ თითოეული თეორიის მნიშვნელოვანი ასპექტები და მოახდინონ ამ თეორიების პრაქტიკაში გამოყენება.

მეორე ენის სწავლების თეორიები შედარებით ახალი დარგია მეცნიერებაში. მისი აქტიურად შესწავლა დაიწყო მეოცე საუკუნის 50-იანი წლებიდან. ტრადიციულად, ენის სწავლება ფონოლოგიის, სინტაქსის, მორფოლოგიის, ლექსიკის და ა.შ. კონტექსტში განიხილებოდა, თუმცა ეს მიდგომა ეტაპობრივად შეიცვალა (მარჩენკოვა, 2008). მარჩენკოვა გამოყოფს ოთხ სხვადასხვა თეორიულ ხედვას, რომელიც დომინირებს მეორე ენის თანამედროვე კვლევებში: 1) ენის ლინგვისტური ხედვა, რომელიც ენის ზოგად ბუნებრივ ასპექტებს

შეისწავლის; (2) მეორე ენის ფსიქოლინგვისტური ხედვა, რომელიც ენის შესწავლის კოგნიტურ საკითხებზე აკეთებს აქცენტირებას; (3) სოციო-ლინგვისტური ხედვა სწავლობს მეორე ენას სოციალურ და კულტურულ კონტექსტში; (4) მეორე ენის პედაგოგიური ხედვა, რომელიც სწავლობს მეორე ენის ათვისებისა და სწავლების სტრატეგიებს.

მეორე ენის სწავლების თეორიას ბრაუნი (2000, გვ. 12) სამი სამეცნიერო ტრადიციის კონტექსტში განიხილავს: (ა) სტრუქტურალიზმისა ან აღწერითი ბიჰევიორიზმისა; (ბ) რაციონალიზმისა

და კოგნიტივიზმისა (3) კონსტრუქტივიზმისა. მოკლედ მიმოვიხილავთ თითოეულ ამ მიმართულებას და მათ ფარგლებში აღმოცენებულ მეორე ენის სწავლების მნიშვნელოვან თეორიებს.

სტრუქტურალიზმი/აღწერითი ბიჰევიორიზმი

ბიჰევიორიზმი გახლდათ დომინანტი მიმდინარეობა მეორე ენის სწავლებისას მე-20 საუკუნის 60-იანი წლების ბოლომდე. ეს თეორია ეფუძნება სკინერის 1957 წლის ნაშრომს (*Verbal Behavior*), რომელიც, თავის მხრივ, მთლიანად დაფუძნებულია სკინერის კლასიკურ ოპერანტული განპირობებულობის თეორიაზე. სკინერის ოპერანტული განპირობებულობის თეორია გულისხმობს, რომ ადამიანის ყველა ქცევა განპირობებულია გარკვეული გამაღიზიანებლით (სტიმულით). სკინერი აღნიშნავდა, რომ ოპერანტული ქცევა ძლიერდება ან მცირდება იმ მოვლენებით, რომელიც მოჰყვება მას. შესაბამისად, სკინერი თვლიდა, რომ ოპერანტული განპირობებულობა – ეს არის ქცევის კონკრეტული მოდელის ფორმირებისა და შენარჩუნების პროცესი.

სკინერმა ოპერანტული განპირობებულობის თეორია მთლიანად გადაიტანა ენასთან მიმართებით და ადამიანის მეტყველება წარმოადგინა, როგორც ზოგადი ქცევის განსაკუთრებული ფორმა. ენის გამოყენება ხდება გაღიზიანება-ქცევის მოდელის ფარგლებში. ენის ათვისების პროცესი დამოკიდებულია 2 ფაქტორზე: (ა) ინდივიდის გარშემო მასთან კომუნიკაციაში მყოფი ინდივიდებისგან წამოსულ სტიმულზე და მათზე რეაქციებზე;

(ბ) ქცევა, რომელიც განპირობებულია ინდივიდის გარემო სამყაროთი ზოგადად. აღნიშნული მიდგომა აბსოლუტურად უგულებელყოფდა ინდივიდის შინაგან სამყაროს, აზროვნებას, სურვილს, გრძნობებს. ბიჰევიორისტილი მიდგომით, შინაგან სამყაროს არანაირი გავლენა არ ჰქონდა ქცევაზე და, შესაბამისად, ენის ათვისებაზე.

ბიჰევიორისტული ხედვით, სწავლა აისახება მოქმედების ცვლილებაში. ბიჰევიორისტები სწავლას განსაზღვრავენ, როგორც გამოცდილების შედეგად მიღებული ქცევის ცვლილებას. ქცევის შენარჩუნებისა და შეცვლისთვის მნიშვნელოვანია მასზე რეაქცია, რაც წარმოადგენს სკინერის თეორიის ქვაკუთხედს. რეაქციის შედეგად ხდება სასურველი ქმედების ფორმირება ან არასასურველი ქცევის აღმოფხვრა. სასურველი ქცევის ფორმირებისა და არასასურველი ქცევის აღმოსაფხვრელად ბიჰევიორისტები გამოყოფენ *განმატკიცებისა და დასჯის* მიდგომებს.

განმატკიცებელი სტიმული განისაზღვრება, როგორც ნებისმიერი შედეგი, რომელიც გარკვეული ქცევის სისშირეს ზრდის. განმატკიცებელი სტიმულები ორ კატეგორიად იყოფა: პირველადი და მეორადი. პირველადი განმატკიცებელი სტიმულები აკმაყოფილებენ ძირითად ადამიანურ მოთხოვნებს (ძირითადად ბიოლოგიურ მოთხოვნებს). საკვები, წყალი, სითბო, უსაფრთხოება და უანგბადი პირველადი სტიმულების მაგალითებს წარმოადგენს. მეორადი განმატკიცებელი სტიმულები ღირებულებას იძენენ, როცა ისინი ასოცირდებიან სხვა პირველად ან მეორად განმატკიცებელ სტიმულებ-

თან.. მეორადი განმამტკიცებელი სტიმულები სამ ძირითად კატეგორიად შეიძლება დავეთ: 1) სოციალური განმამტკიცებელი სტიმულები, როგორც არის შექება, ღიმილი და ყურადღება; 2) ქცევითი განმამტკიცებელი სტიმულები, როგორც არის სათამაშოები, თამაშები და სხვა სახალისო მოქმედებები; 3) სიმბოლური განმამტკიცებელი სტიმულები, როგორც არის ფული და ნიშნები.

ოპერანტული განპირობებულობის თეორია თავის თავში მოიცავს არა მხოლოდ ქცევაზე რეაგირებას გამტკიცებისა და დასჯის სახით, არამედ წინმსწრებ სტიმულებს, რომლებიც წინ უძღვის სასურველ ქმედებას (ე. ი. წინმსწრები სტიმული). მითითება, განზოგადება და დისკრიმინაცია წინმსწრები სტიმულების მაგალითებს წარმოადგენს.

მითითება - ინდივიდი უფრო გამოავლენს სასურველ ქცევებს, როცა რეგულარულად შევასხენებთ, ანუ მივუთითებთ, თუ როგორ საქციელს ველოდებით მათგან. **განზოგადება** - როცა ინდივიდი დაინახავს, რომ რაღაც ქცევას მოსდევს დადებითი რეაქცია, ისინი საპასუხო ქმედებას ამუღანებენ ნებისმიერ მსგავს სიტუაციაში. **დისკრიმინაცია** - ხანდახან ადამიანები ხვდებიან, რომ ზოგიერთი საპასუხო ქცევის განმტკიცება მხოლოდ გარკვეულ გარემოში ხდება. ანუ ინდივიდი უკვე არჩევს, რომ ერთი და იგივე ქმედება სასურველია ერთ კონტექსტში, მაგრამ არა ყველა გარემოში, ანუ ინდივიდებს შეუძლიათ სტიმულების დისკრიმინაცია ანუ განსხვავება.

სკინერის თეორიის მიხედვით, კონტექსტია გადამწყვეტი. ამ თეორიის

მიხედვით, ადამიანის ენობრივი ქცევა გაკონტროლებულია ადამიანების მიერ და მნიშვნელოვან ყურადღებას ანიჭებს ფუნქციურ ანალიზს. ფუნქციურ ანალიზზე დაყრდნობით, სკინერმა შექმნა „სამპირობიანი მოდელი“ ენობრივ ქმედებებთან მიმართებით (წინაპირობა - ქმედება - ქმედებაზე რეაქცია). სკინერი თვლიდა, რომ ინდივიდის ენობრივი ქმედება განპირობებულია ინდივიდის არსებული გარემოთი, წარსული ქმედებებითა და გენეტიკური ისტორიით.

სკინერის თეორიამ განიცადა გარკვეული ევოლუცია და მის საფუძველზე წარმოიშვა *მიმართებითი ჩარჩოს თეორია*. მიმართებითი ჩარჩოს თეორია შეიქმნა სტივენ ჰეიესის, დერმოტ ბარნეტ-ჰოლმისისა და ბრაიენ როშეს ნაშრომებზე დაფუძნებით, რომლებმაც საბოლოოდ 2001 წელს გამოსცეს სახელმძღვანელო “Relational Frame Theory: A Post-Skinnerian Account of Human language and Cognition”.

მიმართებითი ჩარჩოს თეორია

მიმართებითი ჩარჩოს თეორიის ძირითადი განმასხვავებელი ტრადიციულ ბიჰევიორიზმთან მიმართებით გახლავთ ამ თეორიის მიმდევართა მტკიცება, რომ ქცევის განმტკიცებისას სტიმულების დისკრიმინაცია (განსხვავება) ხდება არა მხოლოდ ფიზიკური გარემოდან გამომდინარე, არამედ ინდივიდებს შორის არსებული ურთიერთობითა და მიმართებით. მაგალითად, (ა) პირველი ინდივიდი პასუხობს; (ბ) ინდივიდის პასუხს უარყოფითი რეაქცია მოჰყვება მეორე ინდივიდისგან (მსმენელისგან); (გ) მსმენელის უარყოფითი რეაქცია, გამოწვეული პირველი ინდივიდის მიერ

წარმოთქმულით; (დ) მეორე ინდივიდის (მსმენელის) რეაქცია განპირობებულია საკუთარი სადავო დამოკიდებულებით, ანუ საკითხისადმი საკუთარი მიმართებით. აღნიშნულ მაგალითში (ა), (ბ) და (გ) მთლიანად ჯდება სკინერის ვერბალური ქცევის თეორიაში, ხოლო (დ) ანუ ინდივიდის მიმართება და დამოკიდებულება ამა თუ იმ საკითხზე განსაზღვრავს მის ქმედებას – არის მიმართებითი ჩარჩოს თეორიის მიმდევრების დამატება სკინერის თეორიისადმი, და სწორედ ინდივიდის მიმართება და დამოკიდებულებები, როგორც ქმედებისათვის მნიშვნელოვანი სტიმული, წარმოადგენს მიმართებითი ჩარჩოს თეორიის ამოსავალს ენასთან მიმართებაში.

კონტრასტული ანალიზის თეორია

ენის სწავლებასთან დაკავშირებით, ბიჰევიორიზმის მიმდევრობის დომინანტობის კვალდაკვალ, ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი გახლდათ მეორე ენის სწავლების კონტრასტული ანალიზის თეორია. კონტრასტული ანალიზის თეორია გულისხმობს იმ შეცდომების წინასწარ განჭვრეტასა და აღმოფხვრას, რასაც მეორე ენის შემსწავლელი დაუშვებს. შეცდომების წინასწარი განჭვრეტა კი ამ თეორიის მიმდევრებისთვის შესაძლებელია პირველი და მეორე ენის გრამატიკისა და სტრუქტურის შედარების საფუძველზე. შესაბამისად, ამ თეორიის მიმდევრები ცდილობდნენ, პირველ და მეორე ენებს შორის არსებული ენობრივი და კულტურული სხვაობების იდენტიფიცირება მოეხდინათ და ენის სასწავლო მასალა ამ სხვაობების ანალიზს დაფუძნებოდა. კონტრასტული ანალიზის თეორია ეფუძნება ლადოს, ფრაის,

ბანატის, ტრეგერისა და უადელის ნაშრომებს.

აღნიშნულ თეორიას საკმაოდ დიდი კრიტიკა მოჰყვა სამეცნიერო წრეებში და პრაქტიკულად არარეალიზებადად ჩაითვადა, რადგან შეუძლებელია პრაქტიკაში სწავლება მხოლოდ ორი ენის შესწავლის ფონზე მოხდეს. პრაქტიკული თვალსაზრისით, ამის განხორციელება უტოპიური იყო. გარდა ამისა, კონტრასტული ანალიზის კრიტიკა სამი მიმართულებით განხორციელდა: (1) ზოგიერთი შეცდომა არ არის გამოხატულად პირველ ენასთან დაკავშირებული და საერთოა მეორე ენის ყველა შემსწავლელისთვის; (2) კონტრასტული ანალიზის თეორია გულისხმობს, რომ მეორე ენის შემსწავლელი შეცდომებს აღარ უშვებს, თუკი ამ შეცდომებს წინასწარ განეჭვრეტ. აღნიშნულიც მცდარი მიდგომა აღმოჩნდა, რადგან ენის შემსწავლელი, მიუხედავად იმისა, რომ შეცდომა დაშვებული აქვს, საუბრისას კვლავ იმეორებს შეცდომებს; (3) მკვლევართათვის, მეცნიერთათვის, ენის მასწავლებელთათვის ძალიან რთულია ენებს შორის არსებული „სხვაობის“ ან „დაშორების“ ზუსტად განსაზღვრა. ეს პროცესი სუბიექტურია და კონტექსტზე დამოკიდებული. ამიტომ კონტრასტული ანალიზის თეორია ამ მიმართულებითაც პრობლემატურია.

კონტრასტული ანალიზის თეორიის მსგავსად, უდიდესი კრიტიკა მოჰყვა სკინერის ვერბალური ქცევის თეორიასაც, თუმცა, მიუხედავად არსებული კრიტიკისა, სკინერის თეორიამ უდიდესი როლი შეასრულა მეორე ენის თეორიების განვითარებაში და მეორე ენის სწავლების მიდგომების განვითარებაში. სკინერის თეორიის

მთავარი ოპონენტი გახლდათ ნოამ ხომსკი (ჩომსკი), რომელმაც უკვე 1959 წელს მიუძღვნა ვრცელი ნაშრომი სკინერის ვერბალური ქცევის თეორიას. სკინერის თეორია საინტერესო იყო იმ მხრივაც, რომ მისმა კრიტიკამ საფუძველი დაუდო ენის სწავლების კოგნიტური თეორიის მიმდევრების გააქტიურებას და, ფაქტობრივად, საფუძველი დაუდო მეორე ენის შესწავლის კოგნიტურ თეორიებს, რომლებმაც ფართო გასაქანი მეოცე საუკუნის 60-იანი წლებიდან მოიპოვეს. მოკლედ შევეხებით ენის შესწავლის კოგნიტურ თეორიებს და მათ განვითარებას.

ენის სწავლების კოგნიტური თეორიები / რაციონალიზმი და კოგნიტივიზმი

ენის სწავლების კოგნიტური თეორია უკავშირდება ნოამ ხომსკის სახელს. ხომსკი მიიჩნევდა, რომ ენის შესწავლის პროცესის ახსნა, როგორც გარკვეულ სტიმულებზე რეაქცია – არასწორი იყო. ხომსკიმ 1965 განავითარა ენის ათვისების ინსტრუმენტის (Language Acquisition Device, LAD) თეორია, რომელშიც უდიდესი როლი ენიჭებოდა ადამიანის გონებას და ადამიანის შინაგან მდგომარეობას (ახროვნება, გრძნობები და ა.შ.) ორი მთავარი პოსტულატი გააჩნდა ხომსკის ენის ათვისების ინსტრუმენტის თეორიას (ა) ბავშვები იბადებიან გარკვეული ენობრივი კომპეტენციით; (ბ) ენის ათვისება ხდება ბუნებრივად. ხომსკის თეორიამ განიცადა გარკვეული ტრანსფორმაცია თავად ხომსკის მიერ 1965-2005 წლებში, თუმცა ამ თეორიის მთავარი იდეა, რომელიც საერთო იყო ყველა შემდგომი განსაზღვრებისას, გახლდათ დასკვნა, რომ ინდივიდს

დაბადებიდან აქვს გენეტიკური ენობრივი მექანიზმი, რომლის ფარგლებშიც ხდება ენის ათვისება.

ხომსკის მეორე მნიშვნელოვანი თეორია, რომელიც უკავშირდება ენის ათვისებას და მათ შორის მეორე ენის შესწავლას, გახლავთ „უნივერსალური გრამატიკის“ თეორია. აღნიშნული თეორიის მიხედვით, ადამიანები გენეტიკურად ფლობენ გარკვეულ გრამატიკულ კონსტრუქციებს. აღნიშნული თეორიის ტრანსფორმირებაც ხდებოდა დროთა განმავლობაში და ამ თეორიის საფუძველზე დამუშავდა მართვისა და დაკავშირების თეორია, მინიმალიზმის თეორია და ოპტიმალურობის თეორია. ყველა ამ თეორიაში ამოსავალი გახლდათ ის, თუ რა მნიშვნელობა აქვს უნივერსალურ გრამატიკას მეორე ენის ათვისებისას. ლინგვისტთა და თეორეტიკოსთა კამათში 3 ტიპის მიდგომა გამოიკვეთა: (ა) უნივერსალური გრამატიკა ხელმიუწვდომელია მეორე ენის ათვისებისას; (ბ) უნივერსალური გრამატიკა აბსოლუტურად ხელმისაწვდომია მეორე ენის ათვისებისას, როგორც მშობლიური ენის ათვისების პროცესში; (გ) უნივერსალური გრამატიკა ხელშესახებია მეორე ენის ათვისებისას მხოლოდ მშობლიური ენის მეშვეობით (ვაითი, 1990). ანუ თუ მშობლიური და მეორე ენის გრამატიკული კონსტრუქციები მსგავსია, მაშინ უნივერსალური გრამატიკის ტრანსფერი ხდება მშობლიური ენის მეშვეობით მეორე ენის შესწავლისასაც.

ხომსკის თეორიას დიდი კრიტიკა მოჰყვა სამეცნიერო წრეებში. ხომსკის წინააღმდეგ ძირითადი არგუმენტი იყო, რომ ის იყო ლინგვისტი და აქცენტს აკეთებდა გრამატიკის კონსტრუქციებზე,

ხოლო თეორიების პრაქტიკულ დასაბუთებას არ ახდენდა კვლევების მეშვეობით. შესაბამისად, მეცნიერები მიიჩნევენ, რომ პრაქტიკული კვლევებით ამ თეორიის დასაბუთება გაძნელებოდა.

მეორე ენის სწავლების კოგნიტური თეორიების განვითარებაში უდიდესი როლი შეასრულმა კრაშენმა, რომელმაც 1981 წელს შეიმუშავა მეორე ენის ათვისების 5 ჰიპოთეზის თეორია:

1. ათვისების / სწავლის ჰიპოთეზა (Acquisition-Learning hypothesis);
2. მონიტორინგის ჰიპოთეზა (Monitor hypothesis);
3. ბუნებრივი მდგომარეობის ჰიპოთეზა (Natural Order hypothesis);
4. შენატანის ჰიპოთეზა (Input hypothesis);
5. ეფექტური ფილტრის ჰიპოთეზა (Affective Filter hypothesis).

მოკლედ მიმოვიხილავთ და გავაანალიზებთ კრაშენის მიერ შემოთავაზებულ ხუთივე ჰიპოთეზას.

1. სწავლისა და ათვისების ჰიპოთეზა

კრაშენის თეორია უდევს საფუძვლად მეორე ენის სწავლების გააზრებაში მნიშვნელოვან ცვლილებებს. სწორედ კრაშენმა შემოიტანა მეორე ენასთან მიმართებით ენის ათვისების ცნება. კრაშენი მიიჩნევდა, რომ ენის შემსწავლელს აქვთ ორი სრულიად განსხვავებული გზა, განავითარონ კომპეტენცია ენაში: ენის **სწავლა** და ენის **ათვისება**.

კრაშენი მიიჩნევდა, რომ მოზრდილთა მიერ ენის ათვისება არის ქვეცნობიერი პროცესი, რომელიც არ განსხვავდება ჩვილების მიერ ენის ათვისების პროცესისგან. ენის ათვისება

არ არის მხოლოდ გრამატიკული წესების ცოდნა, ზომიერად მიწოდებული გრამატიკული სტრუქტურები მეტად განავითარებს შეცდომების გასწორების „შეგრძნებას“, ვიდრე მხოლოდ გრამატიკულ წესებზე ორიენტირებული სასწავლო პროცესი. კრაშენის მიხედვით, ენის ათვისება გულისხმობს ცოდნის დაგროვების ისეთ ფორმას, როცა არაფორმალურ გარემოში ხდება სალაპარაკო ენის შესწავლა.

2. ბუნებრივი წყობის ჰიპოთეზა

კრაშენის თეორიის მეორე ჰიპოთეზას ბუნებრივი წყობის ჰიპოთეზა ეწოდება. ბუნებრივი წყობის ჰიპოთეზის მიხედვით, გრამატიკული წესების ათვისება გრძელდება პროგნოზირებად წყობაში. ნებისმიერი ენის ათვისებისთვის ზომიერად მიწოდებული გრამატიკა საჭიროა საწყის ეტაპზე, შემდეგ კი ეტაპობრივად უნდა მოხდეს მცირე გრამატიკული სტრუქტურების მიწოდება. თუმცა ეს არ გულისხმობს გრამატიკული წესებით სასწავლო მასალის დატვირთვას ათვისების ბუნებრივი წყობის დროს (Natural Order of Acquisition).

3. მონიტორინგის ჰიპოთეზა

კრაშენის მესამე მნიშვნელოვანი ჰიპოთეზაა მონიტორინგის, რაც გულისხმობს ენის შემსწავლელის მიერ საკუთარის ცოდნის მუდმივ მონიტორინგს. აღნიშნული გულისხმობს, რომ როდესაც ენის სწავლება ხდება მწყობრი გრამატიკული და სტრუქტურული ფორმებით, ენის შემსწავლელმა იცის სწორი ფორმები და ახორციელებს საკუთარი თავის მონიტორინგს ენის გამოყენებებისას, ამოწმებს, თუ რამდენად სწორად გა-

მოიყენა ესა თუ ის ენობრივი კონსტრუქცია.

კრაშენი მიიჩნევდა, რომ საკუთარი ენობრივი მონიტორინგი ხშირად ხელს უშლის, როგორც თავისუფალ კომუნიკაციას, ასევე ენის ათვისებას ზოგადად. კრაშენი მიიჩნევდა, რომ მასწავლებელთა მთავარი ფუნქცია იყო, ენის შემსწავლელებს დახმარებოდა ჩამოყალიბებულიყვნენ „ოპტიმალურ მონიტორებად“, რაც გულისხმობს, რომ ენის შემსწავლელს განუვითარდეს უნარი, ნაკლებად მოახდინოს მონიტორინგი ჩვეულებრივი კომუნიკაციის დროს, ხოლო ენობრივი მონიტორინგი უმჯობესია „ჩართოს“ წინასწარ დაგეგმილი გამოსვლის, მოლაპარაკების, წერითი სამუშაოს დროს.

4. ენობრივი შენატანის ჰიპოთეზა

კრაშენის მიერ ფორმულირებული მეოთხე ჰიპოთეზა ითვლება ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ჰიპოთეზად მეორე ენის სწავლისა და ათვისების თეორიაში. შენატანის ჰიპოთეზა ხსნის, როგორ შეიძლება ენის შემსწავლელმა დროთა განმავლობაში განივითაროს ენობრივი კომპეტენცია.

აღნიშნული თეორიის მიხედვით, ენის შემსწავლელს უნდა მიეწოდოს იმაზე ოდნავ მეტი, რაც მან უკვე იცის. ამ თეორიას “+1-ის” თეორიასაც უწოდებენ, რაც გულისხმობს ენის შემსწავლელის არსებულ ცოდნაზე მხოლოდ მცირედის დამატებას (ანუ +1). კრაშენი მიიჩნევდა, რომ ენის შემსწავლელს შეუძლია გაიგოს კონტექსტი, თუ იგი მხოლოდ მცირედით აღემატება მის ენობრივ კომპეტენციას.

აღნიშნული ჰიპოთეზის კონტექსტში მნიშვნელოვანია აგრეთვე კრაშენის მოსაზრება, რომ მასწავლებელმა ენის შემსწავლელის ფოკუსირება გრა-

მატიკული კონსტრუქციების სწავლების ნაცვლად, ენის შემსწავლელისთვის გასაგებ საკომუნიკაციო კოდზე უნდა მოახდინოს. მხოლოდ ამ პრინციპებით, ენობრივი შენატანის არსებობის შემთხვევაში ხდება ენის შემსწავლელის მიერ საკუთარი აზრის სწორად ფორმულირება და ენის ეტაპობრივი ათვისება.

კრაშენი თვლის, რომ ენის შემსწავლელები გადიან ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფაზას - „დუმბილის პერიოდს“ (silent period), როდესაც ისინი ცდილობენ გააძლიერონ საკუთარი ენობრივი კომპეტენცია, სანამ გადავლენ ენის გამოყენებაზე. შესაბამისად, მასწავლებლებმა უნდა გაითვალისწინონ ენის შემსწავლელების აღნიშნული „დუმბილის პერიოდი“ და არ უნდა მოახდინონ მათზე ზეწოლა ენის გამოყენების თვალსაზრისით. „დუმბილის პერიოდში“ ან არასაკმარისი ენობრივი კომპეტენციის დროს, როდესაც ენის შემსწავლელს თხოვენ ენის გამოყენებას, ენის შემსწავლელები მიმართავენ საკუთარ მშობლიურ ენას და ამ ენაში არსებულ კონსტრუქციებს, რაც იძლევა კომუნიკაციის, მაგრამ არ იძლევა მეორე ენის ათვისების თვალსაზრისით პროგრესირების საშუალებას.

5. ეფექტური ფილტრის ჰიპოთეზა

კრაშენის მიერ შემოთავაზებული მეხუთე ჰიპოთეზა გახლავთ ეფექტური ფილტრის ჰიპოთეზა. ავტორი ეფექტურ ფილტრში გულისხმობს ენის ათვისებისათვის ისეთ მნიშვნელოვან ფაქტორებს, როგორცაა მოტივაცია, თავდაჯერებულობა, შიში. თითოეული ამ შინაგანი ფაქტორის გათვალისწინებით, სხვა-

დასხვა დონეზე ხდება ენის ათვისება. შესაბამისად, მასწავლებელმა უნდა გაითვალისწინოს ენის შემსწავლელის შინაგანი ფილტრის ზემოთ მითითებული ფაქტორები ენის სწავლების პროცესში.

კრაშენის მიერ შემოთავაზებული ხუთპიპოტეზიანი თეორიის ფარგლებში, მეორე ენის ათვისებისა და სწავლების თვალსაზრისით რამდენიმე მნიშვნელოვანი საკითხი იკვეთება: (ა) მეორე ენასთან მიმართებით ენის ათვისება უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ენის სწავლა (ბ) ენის ათვისებისათვის მნიშვნელოვანია გააზრებული შენატანი, ანუ ენის შემსწავლელის არსებულ ცოდნაზე მხოლოდ მცირედის დამატება, რაც არ გაართულებს კომუნიკაციას (ანუ +1-ის პრინციპი); (გ) ენის ათვისებაზე გავლენას ახდენს შინაგანი ფილტრის ისეთი ფაქტორები, როგორცაა მოტივაცია, თავდაჯერებულობა და შიში. შესაბამისად, მასწავლებელს უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება, რათა შეძლოს ენის შემსწავლელის მოტივირება, თავდაჯერებული გახადოს ენის შესწავლის მიმართ და მოხსნას ენის ათვისებისა და ენის გამოყენების მიმართ შიში.

სვეინმა საკუთარ ნაშრომებში 1985 და 1993 წელს განაგრძო კრაშენის თეორია. სვეინის აზრით, ენის ასათვისებლად მხოლოდ ენობრივი გააზრებული „შენატანი“ (language input) არ არის საკმარისი. მნიშვნელოვანია „გააზრებული ენობრივი შედეგი“ (Comprehensible Output). ამ თეორიის მიხედვით, „ენა ათვისებულია, როცა ჩვენ ვლაპარაკობთ ამ ენაზე. თავდაპირველად გვაქვს პრობლემები ჩვენი აზრის გადმოცემისას, მაგრამ არაერთი ცდის შედეგად ვახერხებთ სწორი ფორმებითა და კონსტრუქციებით კომუნიკაციას“ (კრაშენი, 2004, გვ. 4).

სვეინის აზრით, გააზრებული ენობრივი შედეგი ზოგიერთ ვითარებაში უფრო მეტად უწყობს ხელს ენის ათვისებას, ვიდრე „ენობრივი შენატანი“. ჯონსონი (2004) მიიჩნევდა, რომ გააზრებული ენობრივი შედეგის თეორია მნიშვნელოვანია ენის ათვისებისას, რადგან ენის შემსწავლელი თვალნათლივ ამჩნევს საუბრისას სხვაობას, თუ რისი თქმა სურდა და რისი თქმა შეძლო. შესაბამისად, გააზრებული ენობრივი შედეგი ხელს უწყობს ენის შემსწავლელს, გააზროს საკუთარი ლინგვისტური კომპეტენცია, რაც, საბოლოო ჯამში, საშუალებას აძლევს მას, მეტი ძალისხმევა მიმართოს ენობრივი კომპეტენციების იმ ასპექტებზე, სადაც პრობლემები და ხარვეზები მისთვის თვალსაჩინოა.

კრაშენისა და სვეინის კვალდაკვალ, განვითარდა არაერთი სხვა თეორიაც, მათ შორის, მაგალითად, ლონგის „ინტერაქციის ჰიპოთეზა“ და ვან პატენის „ენობრივი შენატანის პროცესირების“ მოდელი. აღნიშნული თეორიები აქცენტს აკეთებდნენ ენის შესწავლის პროცესზე და ამ პროცესში გარემოსა და კულტურულ ასპექტებს აქცევდნენ ყურადღებას. იმ პერიოდში ამ თეორიებმა ისეთი პოპულარობა ვერ მოიპოვა, როგორც კრაშენის თეორიამ, თუმცა დღესდღეობით აღნიშნული თეორიები მეორე ენის ათვისების თანამედროვე თეორიების ნაწილადაც შეიძლება მივიჩნიოთ. თეორიების, რომლებიც ენის შესწავლისას მთავარ აქცენტს აკეთებენ კულტურულ და სოციალურ ასპექტებზე.

3. კონსტრუქტივიზმი / სოციალურ-კულტურული კოგნიტური თეორიები

კონსტრუქტივიზმის თეორია მეორე ენის სწავლებისას მთლიანად ეფუძნება ვიგოცკის 1962 და 1978 წელს ნაშრომებს და მის მიერ შემუშავებულ სოციო-კულტურულ თეორიას. კონსტრუქტივიზმის მთავარი იდეა, რომ მოსწავლეები თვითონ აგებენ საკუთარ ცოდნას ინფორმაციის აღმოჩენის, გარდაქმნისა და გათავისების გზით. ვიგოცკი მიაჩნებდა სწავლის სოციალურ ასპექტზე და მიიჩნევდა, რომ მოსწავლეები სწავლობენ ზრდასრულებთან და თანატოლებთან კომუნიკაციისა და ინტერაქციის შედეგად (ჯანაშია, 2009). ვიგოცკიმ სწავლების სამი მიდგომა შემოიტანა: (ა) შინაგანი საუბარი; (ბ) სკაფოლდინგი; (გ) უახლოესი განვითარების ზონა.

შინაგანი საუბარი - ვიგოცკი მიიჩნევდა, რომ მოსწავლეები საკუთარ თავთან საუბრით ახდენდნენ ცოდნის გათავისებას და მას მოსწავლეების მიერ შინაგანი საუბარი სწავლების პროცესის მნიშვნელოვან ასპექტად მიაჩნდა.

განვითარების უახლოესი ზონა - განვითარების უახლოესი ზონა გულისხმობს იმ მოქმედებათა და ამოცანათა ერთობლიობას, რომელთა შესრულება ბავშვს დამოუკიდებლად არ შეუძლია, მაგრამ ადვილად ახერხებს თანატოლებთან და მოზრდილ ადამიანებთან ინტერაქციისა და მათი დახმარების მეშვეობით.

სკაფოლდინგი - სკაფოლდინგი პირდაპირ არის დაკავშირებული შინაგანი საუბრისა და განვითარების უახლოეს ზონასთან და გულისხმობს მოსწავლის მიერ ცოდნის კონსტრუირებას მასწავლებლის დახმარებით, რაც მას შესაძლებლობას აძლევს, შეასრულოს ამოცანები და დავალებები მისი უახლოესი განვითარების ზონის

ფარგლებში. ვიგოცკის თეორიას რამდენიმე მნიშვნელოვანი ასპექტი ახასიათებს სწავლის პროცესისთვის:

- მოსწავლე თვითონ აგებს საკუთარ ცოდნას;
- ბავშვის სწავლაზე გავლენას ახდენს გარემო ინტერაქცია, რომელიც ხელს უწყობს მოსწავლის კოგნიტურ განვითარებას;
- განვითარება ხდება გარემო ინტერაქციის შედეგად;
- ბავშვის საკუთარ თავთან კომუნიკაცია ხელს უწყობს მის კოგნიტურ განვითარებას;
- ენა და აზროვნება ვითარდება ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად და ერთდროულად და საბოლოო ჯამში ხდება მათი შერწყმა და ინტერაქცია;

ვიგოცკი სერიოზულ ყურადღებას უთმობდა საკუთარი თეორიის განვითარებისას ენობრივ ასპექტებს. ვიგოცკის აზრით, ენის სწავლა, ენობრივი კომპეტენციების განვითარება და პროცესირება სოციალური ინტერაქციის შედეგია და ენის ათვისება უფრო ადვილად ხდება ცხოვრებისეულ სიტუაციებში, ვიდრე საკლასო ოთახში. შესაბამისად, ვიგოცკი თვლიდა, რომ სხვადასხვა სოციო-კულტურული კონტექსტი განაპირობებდა ადამიანის მიერ ენის ათვისებას შორის სხვაობას. აღსანიშნავია, რომ ვიგოცკი ენას არ მიიჩნევდა უბრალოდ მიღებული ცოდნის გამოხატულებად, იგი თვლიდა რომ ენასა და აზროვნებას შორის არის მნიშვნელოვანი კავშირი და ენა მნიშვნელოვან როლს თამაშობს კოგნიტურ განვითარებაში.

ვიგოცკის განვითარების უახლოესი ზონის თეორიის მეორე ენის

პრაქტიკული სწავლების კუთხით გამოყენების მცდელობა ჰქონდა დონატოს (1998), რომელმაც განავითარა კოლექტიური სკაფოლდინგის მიდგომა. დონატოს მიხედვით, კოლექტიური სკაფოლდინგი გულისხმობს შემსწავლელთა ჯგუფის მიერ ერთმანეთის დახმარებას და ერთმანეთთან ინტერაქციას, რაც უფრო მეტი შედეგის მომტანია, ვიდრე მასწავლებლის, მშობლის ან ამ ენაზე მოლაპარაკის დახმარება.

კოგნიტური განვითარების თეორიების ერთ-ერთი ფუძემდებელი პიაჟეც მნიშვნელოვან ადგილს უთმობდა

თავის ნაშრომებში ენის ათვისებისა და კოგნიტური განვითარების საკითხებს. პიაჟე თვლიდა, რომ ინდივიდის მიერ ენის ათვისება დამოკიდებული იყო მის კოგნიტურ განვითარებასა და ინტელექტზე. პიაჟეს აზრით, ჯერ ხდებოდა ინდივიდის კოგნიტური, ხოლო შემდგომ ენობრივი კომპეტენციების განვითარება. პიაჟე ენის ფუნქციას ორ ნაწილად ყოფდა: (ა) ენის ეგოცენტრული ფუნქცია; (ბ) ენის სოციალიზაციის ფუნქცია. ენის ეგოცენტრული და სოციალიზაციის ფუნქციებიც, თავის მხრივ, იყოფოდა ქვესისტემებად:

ეგოცენტრული ფუნქცია	სოციალიზაციის ფუნქცია
1. გამეორება	1. ინფორმაციის ადაპტირება
2. მონოლოგი	2. კრიტიკა;
3. ორმაგი ან კოლექტიური მონოლოგი	3. ბრძანება
	4. მოთხოვნა და დაშინება
	5. კითხვა/პასუხი

პიაჟე მიიჩნევდა, რომ ენის ათვისება უნდა ხდებოდეს რეალურ სოციალურ და კულტურულ კონტექსტში. ენის შემსწავლელის მიერ ენის გამოყენება პრობლემების მოსაგვარებლად, სოციალური ინტერაქციის დროს, სოციალური საკითხების განხილვისას არის მნიშვნელოვანი ასპექტი ენობრივი კომპეტენციების განსავითარებლად.

პიაჟეს და ვიგოცკის ენისა და კოგნიტური განვითარების თეორიებს შორის ერთი მნიშვნელოვანი განსხვავებაა. პიაჟე თვლიდა, რომ ჯერ ხდებოდა ადამიანის კოგნიტური განვითარება და კოგნიტური განვითარების შესაბამისად, ენის ათვისება. ვიგოცკის თეორიის თანახმად კი –

აზროვნებისა და ენის განვითარების პროცესი ერთდროულად მიმდინარეობს. ვიგოცკი მიიჩნევდა, რომ სოციალური ინტერაქცია იყო თავად კოგნიტური განვითარების საფუძველიც. პიაჟე ნაკლებად ამახვილებდა ყურადღებას ინდივიდის კოგნიტური განვითარებისათვის სოციალური გარემოს მნიშვნელობაზე.

მეორე ენის ათვისების სოციო-კულტურულ თეორიებს შორის მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მიხეილ ბახტინის მოსაზრებებს. ბახტინის თეორიას „ანტილინგვისტურ“ თეორიასაც უწოდებენ. მიუხედავად იმისა, რომ ბახტინის თეორია კრიტიკულად იქნა მიღებული, ბახტინი ითვლება ერთ-ერთ უდიდეს მოაზროვნედ

მე-20 საუკუნეში და მისმა ნაშრომმა საფუძველი დაუდო არაერთი ახალი ნაშრომის წარმოშობასა და ძველი ნაშრომების აქტუალიზაციას.

ბახტინის ნაშრომის სათავეები ლიტერატურული თეორიიდან მოდის და ენის კონცეფციებთან არის დაკავშირებული. ბახტინი ამტკიცებდა, რომ ყველა ენა სოციალურ-იდეოლოგიური ფენომენია და ყოფაში მხოლოდ სოციალური ინტერაქციის შედეგად წარმოიშობა. შესაბამისად, ენა სოციალურ-პოლიტიკური ვითარების დინამიკისა და სპეციფიურობისგან განუყოფელია.

ბახტინის ნაშრომები არ განიხილავს ლინგვისტიკის ფორმას, როგორც ფონოლოგიის, სინტაქსის და ლექსიკის აბსტრაქტულ სისტემას. ბახტინისათვის მნიშვნელოვანია სოციალური, კულტურული და პოლიტიკური კონტექსტი ენის ათვისებისთვის და მეორეხარისხოვანი – ენის ლინგვისტური კონსტრუქციები.

ჯონსონმა თავის პუბლიკაციაში 2004 წელს ბახტინის თეორიის მეორე ენის ათვისებასთან დაკავშირება სცადა. ჯონსონს მიაჩნდა, რომ მიუხედავად ბახტინის თეორიის საკამათო ხასიათისა, მან უფრო ფართო გასაქანი მისცა ვიგოცკის ენის ათვისების თეორიას და მისი აქტუალიზაცია ახალ ჭრილში მოახდინა. ამასთანავე, ჯონსონი აღნიშნავდა, რომ ენის მნიშვნელობა კოგნიტური განვითარებისთვის არ არის სრულყოფილი, თუ ის გარკვეულ სოციალურ კონცეფციაში ენობრივ ასპექტებს არ შეისწავლის.

დასკვნა

მეორე ენის სწავლება ახალი დარგია საქართველოს რეალობაში. ქართულის, როგორც მეორე ენის სასწავლო გეგმაზე მუშაობა მხოლოდ

2005 წლიდან დაიწყო. სამეცნიერო და კვლევითი თვალსაზრისით, ამ მიმართულებით აქტიურობაც მხოლოდ ამის შემდეგ გახდა შესაძლებელი როგორც არასამთავრობო, აგრეთვე უმაღლესი საგანმანათლებლო და კვლევითი დაწესებულებების მხრიდან. შესაბამისად, მეორე ენის ათვისების თვალსაზრისით მწყობრი და ერთიანი თეორიული მიმოხილვა არ არსებობს. შესაბამისად, მეორე ენის მასწავლებლებისთვის ხელმიუწვდომელია აღნიშნული თეორიები და მათ მიერ არ ხდება მათი გააზრება და პრაქტიკაში გამოცდა. მნიშვნელოვანია ამ თეორიების პრაქტიკული შედეგი და საკლასო სივრცესთან ამ თეორიების დაკავშირება. შემდგომი სტატიის მიზანი, რომელიც, საგარაუდოდ, ჟურნალის შემდგომ ნომერში გამოქვეყნდება, სწორედ მეორე ენის სწავლისა და ათვისების თეორიების პრაქტიკული გამოძახილის ანალიზს მიეძღვნება.

ლიტერატურა

- ბრაუნ, 2000 - Brown, H. D. (2000). *Principles of language learning and teaching* (4th ed.). White Plains, NY: Longman.
- ბრაუნ, 2001 - Brown, H. D. (2001). *Teaching by principles: An interactive approach to language pedagogy* (2nd ed.). White Plains, NY: Longman.
- დონატო, 1998 - Donato, R. (1998). Collective scaffolding in second language learning. In J. P. Lantolf & G. Appel (Eds.), *Vygotskian approaches to second language research* (pp.33-56).
- ვაითი, 1981 - White, L. (1981). The responsibility of grammatical theory to acquisitional data. In N. Hornstein & D. Lightfoot (Eds.). *Explanation in linguistics: The logical problem of language acquisition* (pp 241-271). London, UK: Longman.
- ვიგოცკი, 1978 - Vygotsky, L. S. (1978). Mental development of children and the process of learning (M. Lopez Morillas, trans.). In M. Cole, V. John-steiner, S. Scribner, & E. Souberman (Eds.),
- ვიგოცკი, 1962 - Vygotsky, L. S. (1962). *Thought and language*. Cambridge, MA: MIT Press.
- ვიგოცკი, 1978 - Vygotsky, L. S. (1978). Interaction between learning and development. In M. Cole, V.
- ვიგოცკი, 1978 - Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- კოზულინი, 2002 - Kozulin, A. (2002). Sociocultural theory and mediated learning experience. *School of Psychology International*, 23, 7-35.
- კორდერი, 1967 - Corder, S. P. (1967). The significance of learner's errors. *International Review of Applied Linguistics*, 5 (4), 162-170.
- კრაშენი, 1977 - Krashen, S. (1977). The monitor model for adult second language performance. In M. Burt, H. Dulay & M. Finocchiaro (Eds.), *Viewpoints on English as a Second Language* (pp. 152-161). New York: Regents
- კრაშენი, 1981 - Krashen, S. (1981). *Second language acquisition and second language learning*. Oxford, UK: Pergamon Press.
- კრაშენი, 1982 - Krashen, S. (1982). *Principles and practice in second language acquisition*. Oxford, UK: Pergamon Press.
- კრაშენი, 1985 - Krashen, S. (1985). *The Input Hypothesis: Issues and Implications*. London, UK: Longman.
- კრაშენი, 1992 - Krashen, S. (1992). Under what conditions, if any, should formal grammar instruction take place? *TESOL Quarterly*, 26, 409-411.
- კრაშენი, 1994 - Krashen, S. (1994). The effect of formal grammar teaching: Still peripheral. *TESOL Quarterly*, 27, 722-725.
- კრაშენი, 1997 - Krashen, S. (1997). *Foreign Language Education: The Easy Way*. Culver City, CA: Language Education Association.
- კრაშენი, 2004 - Krashen, S. (2004). Why Support a delayed-gratification approach to language education? *The Language Teacher*, 28 (7), 3-7.
- კუმინსი, 2006 - Cummins, J. (2006). *BICS and CALP*. Retrieved December 20, 2010, from <http://www.iteachilearn.com/cummins/bicscalp.html>
- ლადო, 1957 - Lado, R. (1957). *Linguistic Across Cultures: Applied Linguistic for Language Teachers*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- პიაჟე, 2002 - Piaget, J. (2002). The language and thought of the child. In B. M. Power & R. S. Hubbard (Eds), *Language development: a reader for teachers* (2nd ed). Upper Saddle River, NJ: Merrill.

- სვეინი, 1993 - Swain, M. (1993). The output hypothesis: Just speaking and writing aren't enough. *Canadian Modern Language Review*, 50, 158-164.
- ხომსკი, 1959 - Chomsky, N. (1959). *A review of B. F. Skinner's Verbal Behavior*. *Language*, 35, 26-58.
- ხომსკი, 1965 - Chomsky, N. (1965). *Aspects of the theory of syntax*. Cambridge, MA: M.I.T Press.
- Mind in society: The development of higher psychological processes (pp.20-32). Cambridge MA: Harvard University Press, 1978.
- ჯანაშია, ნ., იმედაძე, ნ., გორგაძე, ს., (2009) *განვითარებისა და სწავლის თეორიები. მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ცენტრის გამოცემა.*
- ჯონსონი, 2004 - Johnson, M. (2004). *A philosophy of Second Language Acquisition*. New Harven, CT: Yale University Press

Shalva Tabatadze, Irina Shubitidze

Second Language Acquisition and Learning Theories

ABSTRACT

The article reviews theories of second language acquisition (SLA) and learning. The second language theory is a new discipline in science and research. The development of the field started only in the end of 50st of the 20th century. The article reviews the theories of second language acquisition in the context of three major scientific research traditions, which have deeply influenced all theories and methods of SLA acquisition. “(a)structuralism or descriptive behaviorism, (b) rationalism and cognitive psychology, and(c) constructivism” (Brown, 2000, p. 12). The review of theories of second language acquisition will assist teachers to analyse their practical experience and use the practical implications of theories in classroom setting.